

УДК 377.36:355.588-057.36

І. М. ШОРОБУРА

доктор педагогічних наук, професор

І. М. КРАСУЦЬКА

аспірант

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА МАЙБУТНЬОГО ПОЖЕЖНОГО-РЯТУВАЛЬНИКА У НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті окреслено проблеми створення ефективного професійного середовища у вітчизняних професійних навчальних закладах. З урахуванням прогнозованого запровадження вимог стандартів Євросоюзу, проведено аналіз умов виконання завдань пожежним-рятувальником під час гасіння пожежі. Проаналізовано існуючі вимоги до створення навчального та професійного середовища під час підготовки пожежного-рятувальника у професійних навчальних закладах. Проведено аналіз досліджень провідних науковців щодо передумов та засад створення необхідного професійного середовища у професійних навчальних закладах. Визначено алгоритм дій пожежного-рятувальника в умовах обов'язкової взаємодії з суб'єктами навчального процесу та створення мікросоціуму під час відпрацювання практичних дій.

Проаналізовано умови виконання завдань з урахуванням класифікації професій за О. Клімовим. За результатами аналізу встановлено недосконалість зазначеної існуючої класифікації сучасним вимогам до виконання завдань пожежним-рятувальником.

Закцентовано увагу на алгоритмі практичного відпрацювання дій пожежного-рятувальника в умовах виконання завдань на пожежі. В умовах сучасних викликів та розширення діапазону залучення пожежних-рятувальників до ліквідації надзвичайних ситуацій різноманітного походження окреслено актуальність зміни формату професійного середовища у процесі навчання зазначеної професійної категорії. На підставі отриманих результатів окреслено завдання щодо подальших наукових досліджень у галузі створення професійного середовища під час навчання пожежного-рятувальника з урахуванням процесу гармонізації до вимог стандартів пожежно-рятувальних служб Євросоюзу.

Ключові слова: пожежний-рятувальник, навчальне середовище, професійне середовище.

На шляху євроінтеграційних процесів для будь-якої галузі економіки України постає комплекс завдань, розв'язання котрих безпосередньо пов'язане з ефективністю запровадження норм та стандартів Євроунії.

З огляду на виконання вимог Угоди України з Євросоюзом запровадження інноваційних технологій безпосередньо вимагатиме удосконалення рівня компетентності фахівців, які задіяні в різних галузях виробничого та невиробничих секторів [1].

Дослідження проблем професійної підготовки робітників, фахівців, спеціалістів у різних галузях виробничої та невиробничої сфер здійснювалися С. У. Гончаренком, Р. С. Гуревичем, І. А. Зязуном, В. Г. Кременем, М. М. Козяром. Як зазначено у відповідних наукових працях, розв'язання

проблем цієї освітянської галузі, нова педагогічна парадигма професійно-технічної освіти неможливі без підвищення педагогічної інтелектуальної культури, без обов'язкового подолання усталених стереотипів, консерватизму в педагогічній науці й практиці [2]. А це безпосередньо пов'язане з опрацюванням нового змісту й технології засвоєння навчального матеріалу і формуванням у майбутніх кваліфікованих робітників умінь самостійно здобувати знання і трансформувати їх в уміння й навички творчої праці.

Мета статті – розв'язання навчально-виховних завдань залежить від рівня розвитку професійно-технічної освіти, її змісту та інноваційності технологій навчання. Немає сумніву в тому, що практичне втілення сучасних тенденцій розвитку системи профтехосвіти в Україні безпосередньо пов'язане з проблематикою, змістом і технологією навчання, тобто із самою сутністю навчального процесу.

Особливим статусом вирізняються спеціалісти в галузі забезпечення безпеки життєдіяльності та надання допомоги населенню в разі виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру. В Україні, за статистикою, найбільш поширеними надзвичайними ситуаціями є пожежі [3]. Проведеним аналізом статистичних показників у державах Євросоюзу та інших країн встановлено кількісні показники пожеж та збитки від них [4]. Оскільки в країнах Європи стандарти соціального захисту є пріоритетними, то й відповідно взаємодія державних органів зі службами порятунку здійснюється на високому організаційному рівні. Ключовою рятувальною службою в Україні є пожежно-рятувальні підрозділи Державної служби з надзвичайних ситуацій. Відповідно, фахівцем, який перший надає допомогу в різноманітних нестандартних та екстремальних умовах є пожежний-рятувальник.

Згідно з класифікацією професій за Є. Клімовим пожежний-рятувальник за умовами праці належить до третьої групи: праця в незвичайних умовах [5]. Проте виконання завдань щодо рятування людей в умовах надзвичайних ситуацій підпадає також і під четверту групу: праця з підвищеною моральною відповідальністю. Необхідно зазначити, що система підготовки пожежних-рятувальників постійно видозмінювалась і останні зміни до програм підготовки були здійснені після визначення кваліфікаційних вимог [6].

Відповідно, пожежний-рятувальник має знати призначення, принципи будови, тактико-технічні характеристики та правила експлуатації основної пожежної та пожежно-рятувальної техніки, пожежно-технічного обладнання, аварійно-рятувального інструмента та спорядження, приладів радіаційної, хімічної, біологічної розвідки та дозиметричного контролю, засобів захисту органів дихання та спеціального спорядження, засобів оперативного зв'язку; основні конструктивні елементи будівель та споруд, технологічного обладнання; властивості основних пожежовибухонебезпечних речовин, небезпечних хімічних речовин, джерел радіації тощо; вимоги нормативно-правових актів щодо організації та діяльності

пожежно-рятувальних служб, взаємодії з іншими службами під час ліквідації пожеж; типові способи роботи під час гасіння пожеж, розшуку постраждалих у зоні пожежі, їх транспортування та евакуації з небезпечної зони, надання їм першої медичної допомоги; типові способи роботи з пожежною та рятувальною технікою; способи санітарної обробки людей та спеціальної обробки техніки, будівель, споруд тощо; правила використання засобів оперативного зв'язку, безпеки та охорони праці під час проведення всіх видів робіт.

Повинен уміти здійснювати гасіння пожеж і проводити розшук постраждалих у зоні надзвичайної ситуації, їх транспортування, евакуацію з небезпечної зони та надавати їм першу медичну допомогу, готувати та застосовувати пожежну та пожежно-рятувальну техніку, пожежно-технічне обладнання, аварійно-рятувальний інструмент та спорядження для виконання робіт під час гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Брати участь у розбиранні конструкцій, завалів, природних перешкод, укріпленні або руйнуванні нестійких будівельних, технологічних конструкцій тощо, у санітарній обробці людей та спеціальній обробці техніки, будівель, споруд, технологічного обладнання тощо. Проводити технічне обслуговування та дрібний ремонт пожежно-технічного обладнання, аварійно-рятувального інструменту та спорядження. Застосовувати засоби захисту органів дихання та спеціальне спорядження в умовах задимленого, загазованого та забрудненого повітря, засоби оперативного зв'язку. Окрім зазначеного, ще висуваються загальнопрофесійні вимоги і повинен: раціонально та ефективно організовувати працю на робочому місці; дотримуватись норм технологічного процесу; не допускати браку в роботі; знати і виконувати вимоги нормативних актів про охорону праці і навколишнього середовища, додержуватись норм, методів і прийомів безпечного ведення робіт; використовувати, в разі необхідності, засоби попередження й усунення природних і непередбачуваних негативних явищ (пожежі, аварії, повені тощо); знати основи галузевої економіки і підприємництва, інформаційних технологій та правових знань.

У професійно-технічних навчальних закладах першого атестаційного рівня тривалість професійної підготовки на кваліфікацію "Пожежний-рятувальник" складає 556 годин, на 3-й клас – 150 годин, на 2-й клас – 150 годин, на 1-й клас – 150 годин, на вищу категорію – 150 годин. У професійно-технічних навчальних закладах другого та третього атестаційних рівнів тривалість первинної професійної підготовки встановлюється відповідно до рівня кваліфікації, який набуває учень, слухач, що визначається робочим навчальним планом [6].

При організації перепідготовки за робітничими професіями термін професійного навчання встановлюється на основі термінів, передбачених для професійної підготовки робітників з відповідної професії, при цьому навчальна програма перепідготовки може бути скорочена до 50%, за рахунок виключення раніше вивченого матеріалу, за наявності у слухача доку-

мента про присвоєння робітничої професії. У разі необхідності, зазначені терміни навчання можуть бути подовжені за рахунок включення додаткового навчального матеріалу відповідно до вимог сучасного виробництва, конкретного робочого місця, замовників робітничих кадрів тощо.

З огляду на кваліфікаційні вимоги, у процесі навчального процесу, мають бути створенні відповідні умови – професійне середовище, максимально наближені до умов виконання завдань.

Згідно з вимогами пожежний-рятувальник має першочергові завдання на місці пожежі, які можна кваліфікувати за направленістю дії:

1. Забезпечення особистої безпеки та застосування спеціальних технічних засобів.

2. Рятування людей.

3. Гасіння пожежі.

4. Рятування матеріальних цінностей.

5. Ліквідація наслідків пожежі [7].

Виконання завдань, можна окреслити відповідним алгоритмом практичних дій, які потребують спеціальних знань та навичок. Необхідно зазначити, що на момент прибуття пожежного-рятувальника до місця пожежі він уже має відповідну попередню інформацію про ризики та фактори небезпеки, які впливатимуть на нього під час виконання завдання. Отже, першою задачею є забезпечення особистої безпеки, що передбачає застосування захисного одягу, взуття, шолому для захисту голови, захисних рукавиць та засобів захисту органів дихання та зору. Під час виконання усіх завдань у засобах захисту органів дихання (спеціальні дихальні апарати), пожежник-рятувальник зобов'язаний працювати з ліхтарями, рятувальними мотузками, і обов'язково постійно підтримувати зв'язок за допомогою радіостанції. Виконавши зазначений перелік особистої безпеки, пожежний – рятувальник уже може проводити розвідку пожежі, пошук та рятування людей їх транспортування, гасіння пожежі, надання домедичної допомоги потерпілим, евакуацію людей та майна.

Ефективне виконання завдань за призначенням можливе за умови якісного теоретичного оволодіння знаннями і вміннями, практичного відпрацювання навичок. Отже, за умов створення якісного професійного середовища на стадії підготовки пожежного-рятувальника досягається необхідний рівень його професійної придатності, від якого залежать життя людей та мінімізація матеріальних втрат від пожежі.

На теперішній час, забезпечення професійного та навчального середовища в навчальному процесі пожежного-рятувальника досягається наявністю цільової складової, змістовно-інформаційної складової, вчительської складової педагогічної системи, освітнього мікросоціуму, систем засобів навчання, технологічної складової, навчальних приміщень.

Забезпечення ефективного функціонування навчального середовища невід'ємно пов'язано зі створенням ефективного професійного середовища.

Саме унікальність професійної та багатофакторність діяльності пожежного-рятувальника зумовлює необхідність визначення і обґрунтування створення, на етапі оволодіння практичними навичками, професійного середовища.

На момент кваліфікаційної пробної роботи пожежного-рятувальника функціонування професійного середовища з елементами моделювання дій в екстремальних умовах є необхідністю і ґрунтовним елементом освітнього мікросоціуму.

Для деталізації особливостей освітнього мікросоціуму доцільно розглянути завдання пожежного-рятувальника під час виконання дій у непридатному для дихання середовищі. Виконання завдань здійснюється у складі ланки газодимозахисної служби (ГДЗС) – три пожежних-рятувальники в засобах захисту органів дихання, з засобами гасіння пожежі та радіозв'язку [9]. Поєднання факторів впливу створює багатоцільову програму дій і у складі певної кількості особового складу, що визначено керівними нормативними документами. З моменту виїзду до місця виклику, пожежний-рятувальник знаходиться у складі відділення – 5 чоловік. Згідно зі штатним розписом до складу відділення входять: командир відділення, старший пожежний-рятувальник, двоє пожежників-рятувальників та водій пожежного автомобіля. По прибуттю до місця пожежі, відділення отримує завдання, але обов'язково проводиться збір інформації – розвідка пожежі. Вказаний процес продовжується до ліквідації пожежі. Отже, розвідка пожежі, роботи по гасінню пожежі, рятуванні людей, майна, надання домедичної допомоги здійснюються пожежним-рятувальником у складі відділення, ланки газодимозахисної служби.

З огляду на статистичні показники місця виникнення пожежі очевидним є те, що моделювання умов ліквідації в житловому секторі є пріоритетним [3]. Відповідно, запропонований варіант створення професійного середовища підтверджує проблемність існуючого методичного та матеріального забезпечення навчального процесу пожежного-рятувальника, адже зазначені тренажерні комплекси та полігони, методики проведення занять жодним чином не відтворюють навіть наближені умови виконання завдань під час гасіння пожеж. Окрім цього, в жодному методичному документі, як і в стандарті, не визначено завдання учасників практичного відпрацювання для створення якісного професійного середовища [7].

Висновки. До перспективних напрямів досліджень у даній сфері вважаємо за доцільне віднести такі проблеми: актуальність подальшого дослідження та обґрунтування методологічних основ створення професійного середовища процесу підготовки пожежного-рятувальника, що визначає наступні завдання: проаналізувати теоретико-методологічні підходи щодо підготовки пожежних-рятувальників у країнах-членах Євросоюзу; на прикладі системи підготовки пожежника-рятувальника однієї з країн Європи провести порівняльний аналіз особливостей створення професійного середовища у професійно-навчальних закладах рятувальних служб; експе-

риментально дослідити ефективність існуючих та запропонованих теоретико-методологічних підходів підготовки пожежного-рятувальника з урахуванням гармонізації вимог стандартів освіти Євроунії.

Список використаної літератури

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://euoua.com/association/eu-ukraine-association-agreement-UA.pdf>.

2. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Роман Семенович Гуревич. – К., 1999. – 42 с.

3. Український науково-дослідний інститут цивільного захисту. Аналіз масиву карток обліку пожеж [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://undicz.mns.gov.ua/>. – Дата звернення: 11.11.2015

4. Internationale Association of Fire and Rescue Service (CTIF) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ctif.org/ctif/>. – Дата звернення: 11.11.2015.

5. Типы профессий по классификации Е. А. Климова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://spravochnikprof.narod.ru/klimov.html>. Дата обращения : 23.11.2015 г.

6. Про затвердження довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників МНС України : наказ МНС України від 01.12.2009 р № 808 : зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-dovidnika-kvalifikacijnih-harakteristik-p-doc19886.html>.

7. Про впровадження державних стандартів професійно-технічної освіти з робітничих професій : наказ МОН України від 28.10.2009 р. № 990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://proftekhosvita.org.ua/en/resources/category/navchaln-resursi/tag/%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82/>.

8. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту : наказ МНС України від 13.03.2012 р. № 575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0835-12>.

9. Настанова з організації газодимозахисної служби в підрозділах Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України : наказ МНС України від 16.12.2011 р. № 1342 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.undicz.mns.gov.ua/files/docs/Manual_GSBS.pdf

Стаття надійшла до редакції 04.09.2015.

Шоробура И. М., Красуцкая И. М. Проблема создания профессиональной среды будущего пожарного-спасателя в учебно-профессиональных учреждениях

В статье рассмотрены проблемы создания эффективной профессиональной среды в отечественных профессиональных учебных заведениях. С учетом прогнозируемых введений требований стандартов Евросоюза, проведен анализ условий выполнения задач пожарным-спасателем при тушении пожаров. Проанализированы существующие требования к созданию учебной и профессиональной среды при подготовке пожарного-спасателя в профессиональных учебных заведениях. Проведен анализ исследований ведущих ученых об условиях и основах создания необходимой профессиональной среды в профессиональных учебных заведениях. Определен алгоритм действий пожарного-спасателя в условиях обязательного взаимодействия с субъектами учебного процесса и создание микросоциума во время отработки практических действий.

Ключевые слова: *пожарный-спасатель, учебная среда, профессиональная среда.*

Shorobura I., Krasutskaya I. The Problem of Creating a Professional Environment Future Firefighter-Rescuer in Training and Professional Institutions

The article outlines the challenges of establishing effective professional environments in Ukraine's technical schools. The conditions for fire-extinguishing exercises were assessed according to the European Union standards estimated to be adopted. An assessment was made of the current requirements for creating an educational and professional environment throughout the course of firefighter training in technical schools. The research of leading scholars on the preconditions and foundations needed for establishing the needed professional environment in technical schools was analyzed. A protocol of action was established for firefighters under conditions of necessary engagement with participants of the educational process and for creating a learning community for practicing skills and needed actions.

The conditions for performing tasks were analyzed with respect to O. Klimov's occupational classification. The analysis established the existing classification to be inadequate in meeting modern requirements for performing firefighter duties.

Emphasis was placed on a protocol for practicing the actions a firefighter would need to perform under conditions of a real fire. With regard to the challenges of today and to the widening variety of firefighter involvement associated with eliminating emergency situations of various natures, the relevancy of changing the format of the professional environment for the process of learning the given occupational category was outlined. Based on the obtained results, objectives were outlined for future scientific research in the field of creating a professional environment during firefighter training with consideration of the process of integration to the standards of firefighter services in the European Union.

Key words: *firefighter-rescuer, educational environment, professional environment.*